

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

พรรณไม้หอมจัดเป็นพรรณพืชที่มีความสำคัญทางศิลปวัฒนธรรมไทยมากกลุ่มหนึ่ง มีความผูกพันกับคนไทยมาช้านาน ในวรรณกรรมหลายยุคหลายสมัย จะต้องมิบทกวีที่กล่าวถึงพรรณไม้หอมอยู่เสมอ พรรณไม้หอมหลายชนิดนอกจากให้ดอกหอมชื่นใจแล้ว ยังเป็นสมุนไพรใช้ผสมเป็นยา รักษาสุขภาพและโรคภัยไข้เจ็บ และใช้เนื้อไม้ทำเครื่องใช้และบ้านเรือนที่อยู่อาศัยได้อีกด้วย ประเทศไทยอยู่ในเขตศูนย์สูตร ซึ่งมีป่าที่เป็นที่อยู่ของพรรณพืชต่างชนิดกันจำนวนมาก พรรณไม้หอมหลายชนิดพบในป่าของไทย บางชนิดนำเข้ามาจากต่างประเทศ แต่ได้ปลูกกันไว้ใช้ประโยชน์มานานมาก ความรู้ที่คนไทยพื้นบ้านได้สั่งสมกันมาเป็นเวลายาวนานในการใช้ประโยชน์ของพรรณพืชต่าง ๆ ถือเป็นมรดกทางภูมิปัญญาไทยที่สมควรอนุรักษ์ไว้ให้เป็นความภูมิใจของคนรุ่นหลัง ซึ่งนับวันจะมีโอกาสที่จะได้สัมผัสความรู้เหล่านี้ค่อยลดลงทุกที

จังหวัดสงขลาเป็นจังหวัดหนึ่งทางภาคใต้ ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศสูง มีจำนวนชนิดพันธุ์ และสายพันธุ์พืชจำนวนมาก โดยเฉพาะพรรณไม้หอมเช่นกระดังงาสงขลาซึ่งมีถิ่นกำเนิดในจังหวัดสงขลา แต่ในสภาพปัจจุบันสถานการณ์ด้านความหลากหลายทางชีวภาพของจังหวัดสงขลาได้ถูกทำลายไปเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นผลมาจากการพัฒนาที่ไม่ได้คำนึงถึงการอนุรักษ์ การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและไม่ได้คำนึงถึงความคุ้มค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อีกทั้งประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพไม่เพียงพอจึงขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตน

ปิยะ เฉลิมกลิ่น (2549) ได้รายงานถึงสถานการณ์ พรรณไม้ดอกหอมพื้นเมืองที่หายากและใกล้สูญพันธุ์ว่า “ไม้ดอกหอม ทรัพยากรธรรมชาติที่บรรพบุรุษไทยได้อนุรักษ์ไว้เพื่อมอบให้เป็นมรดกแก่ลูกหลาน ควรที่เราจักได้ภาคภูมิใจและร่วมมือกันอนุรักษ์พัฒนาให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อให้อยู่คู่แผ่นดินไทยสืบไป” มีไม้หอมหลายชนิดที่เป็นพรรณไม้ประจำถิ่นของจังหวัดสงขลาและของภาคใต้อยู่ในสถานการณ์ที่ล่อแหลมต่อการสูญพันธุ์ เช่น ต้นจำลามีแม่พันธุ์เพียง 4-5 ต้น ในจังหวัดสงขลา และไม่มีต้นเล็กได้ต้นแม่พันธุ์ ไม่สามารถขยายพันธุ์ด้วยวิธีธรรมชาติ และในขณะนี้ยังไม่มีวิธีที่สามารถขยายพันธุ์ได้เลย และยังมีอีกหลายชนิด เช่น กระดังงาเขา เข็มเขียว จันคาง ชิงคอกเดียว จำปาหลวง จำปาป่า หังเก นาคบุตร ฯลฯ

โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ได้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของ โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

จึงสนองพระราชดำริในกิจกรรมที่ 7 กิจกรรมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช เป็นกิจกรรมที่จะสร้างจิตสำนึกให้เยาวชน บุคคลทั่วไป ให้เข้าใจถึงความสำคัญ และประโยชน์ของพันธุกรรมพืช ให้รู้จักวางแผน รู้จักการนำไปใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน มีความสำคัญต่อการจัดการการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากร ของประเทศ ซึ่งพระราชทานพระราชดำริให้ดำเนินการกับเยาวชนโดยการฝึกอบรมให้เห็นประโยชน์ ความงดงามและเกิดความปิติที่จะทำการอนุรักษ์ แทนที่จะสอนให้อุรักษ์แล้วเกิดความเครียด ในกิจกรรมนี้มี "งานสวนพฤกษศาสตร์ โรงเรียน" เป็นสื่อ โดยการ ดำเนินงานให้สวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน เป็นที่รวบรวมพรรณไม้ที่มีชีวิต มีที่เก็บพรรณไม้แห้ง พรรณไม้ดอง มีห้องสมุดสำหรับ ค้นคว้า มีการศึกษาต่อเนื่อง รวมทั้งให้โรงเรียนเป็นที่รวบรวมพรรณไม้ท้องถิ่น ที่หายากใกล้สูญพันธุ์ และเป็นที่ รวมภูมิปัญญา ท้องถิ่น

โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกสวนพฤกษศาสตร์มาตั้งแต่ พ.ศ. 2545 แต่ในปัจจุบันโรงเรียนดำเนินงานตามกิจกรรม "งานสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน" ได้น้อยมากทั้งนี้เนื่องจากขาดการรวบรวมพรรณไม้ซึ่งเป็นตัวจักรสำคัญที่จะดำเนินงานในขั้นอื่นต่อไปได้อีกทั้งจังหวัดสงขลามีพรรณไม้หอมหลายชนิดที่สวยงาม กลิ่นหอมและอีกหลายชนิดที่กำลังจะสูญพันธุ์ ดังนั้นผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญในเรื่องนี้ จึงได้เสนอ งานวิจัยเรื่อง สํารวจ และรวบรวม พรรณไม้หอมและไม้หอมหายากของจังหวัดสงขลา

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อสนองพระราชดำริโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ
2. เพื่อสำรวจ รวบรวมและศึกษาชนิดพรรณไม้หอมและไม้หอมหายากของจังหวัดสงขลา
3. เพื่อให้โรงเรียนเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูล ปลูกรักษาและอนุรักษ์พรรณไม้หอมและไม้หอมหายากของจังหวัดสงขลาในรูปสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน
4. เพื่อให้โรงเรียนใช้ประโยชน์ต่อเนื่องจากสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน
5. เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกให้นักเรียนมีความรักและเห็นคุณค่าของพรรณไม้

1.3 ขอบเขต

สำรวจรวบรวมและเก็บรักษาพรรณไม้หอมและไม้หอมหายากของจังหวัดสงขลาให้ได้เป็นจำนวนมากที่สุดเพื่อเป็นศูนย์สร้างองค์ความรู้ทางพฤกษศาสตร์และแหล่งอนุรักษ์ พรรณ ไม้หอมพื้นที่ดำเนินการ

- 1) พื้นที่เป้าหมาย จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่เก็บตัวอย่างพรรณไม้หอมและไม้หอมหายาก
- 2) พื้นที่เก็บรักษาพันธุ์ไม้หอม คือ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา อ.เมือง จ.สงขลา และสวนอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

- 3) ศึกษาลักษณะประจำพันธุ์
 - 3.1 ชื่อพื้นเมือง (Local name)
 - 3.2 ชื่อวิทยาศาสตร์ (Scientific name)
 - 3.3 ชื่อวงศ์ (Family name)
 - 3.4 ชื่อสามัญ (Common name)
 - 3.5 ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ (Plant morphology)
 - 3.6 การขยายพันธุ์ (Reproduction)
 - 3.7 ประโยชน์ (Benefit)
 - 3.8 การกระจายพันธุ์ในประเทศไทย (Distributors in Thailand)
 - 3.9 การกระจายพันธุ์ในประเทศอื่นๆ (Distributors in other countries)
 - 3.10 ดินกำเนิด (Native land)
- 4) ทำการขยายพันธุ์ และส่งเสริมการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน
- 5) สร้างแหล่งเรียนรู้

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลาได้สนองพระราชดำริโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ
2. เป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุกรรมไม้หอมและไม้หอมหายากของจังหวัดสงขลาในรูปแบบพฤกษศาสตร์โรงเรียน
3. เป็นแหล่งข้อมูลและภูมิปัญญาท้องถิ่นของไม้หอมและไม้หอมหายาก
4. เกิดความร่วมมือ ร่วมใจภายในโรงเรียน และชุมชน
5. ใช้สวนพฤกษศาสตร์โรงเรียนเป็นสื่อการเรียนการสอนในวิชาต่างๆ
6. การที่นักเรียน ได้สัมผัสและใกล้ชิดต้นไม้จะส่งผลให้นักเรียนมีจิตสำนึกหวงแหนและเห็นคุณค่าพรรณไม้และทำให้เกิดการอนุรักษ์ต่อไป
7. ทราบชนิดของพรรณไม้หอมและไม้หอมหายากของจังหวัดสงขลา
8. ผู้ศึกษาค้นคว้าเกิดความเชี่ยวชาญและเกิดผลงานทางวิชาการต่อไป
9. มีภูมิทัศน์ที่สวยงาม มีพรรณไม้ร่วม

1.5 คำจำกัดความศัพท์เฉพาะ

การอนุรักษ์ (Conservation) หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์มากที่สุด และใช้ได้เป็นเวลายาวนานที่สุด ให้สูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์ให้น้อยที่สุด

พืชหายาก (Rare plants) หมายถึงพืชที่มีประชากรขนาดเล็ก แต่ยังไม่จัดเป็นพืชใกล้สูญพันธุ์ แต่มีปัจจัยเสี่ยงที่จะทำให้พืชชนิดนี้ลดจำนวนลงอย่างถาวร เป็นพืชที่ควรติดตามดูการเปลี่ยนแปลงของประชากรอย่างต่อเนื่อง พืชถิ่นเดียวของไทยหลายชนิดจัดเป็นพืชหายากด้วย พืชหายากหลายชนิดของไทยพบจำกัดเฉพาะพื้นที่

พืชใกล้สูญพันธุ์ (Endangered plants) หมายถึงพืชที่ลดจำนวนประชากรลงอย่างต่อเนื่องถึงขั้นวิกฤติที่ใกล้สูญพันธุ์ ซึ่งโอกาสที่จะอยู่รอดต่อไปมีน้อยถ้าหากปัจจัยที่เป็นสาเหตุยังคงเกิดต่อไป

ไม้หอม คือพันธุ์ไม้ที่ส่วนประกอบ เช่น ใบ ดอก ผล ลำต้น เปลือก และอื่นๆ มีกลิ่นหอม สามารถให้ประโยชน์กับมนุษย์เราในหลายๆ ด้าน เช่น

ดอก ให้ความสวยงาม เช่น ไม้ดอกหอมชนิดต่างๆ

ใบ ใช้เป็นอาหารได้ เช่น ต้นขมิ้นม้ง (ต้นแมงดา) ใช้ใบใส่ในน้ำพริกทำให้มีกลิ่นคล้ายแมงดา เตยหอม ใช้ใส่ในขนมหวานหลายชนิด

ผล ใช้เป็นอาหารและให้ความหอมพร้อมกันไป เช่น ผลของต้นอิน-จัน นมแมว

ลำต้น เปลือก ใช้เป็นสมุนไพรรักษาโรคตามตำรารักษาโรคแผนโบราณ
ได้ เช่น กระณีการ์ ขมิ้นต้น พิกุล เป็นต้น